

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKÓW ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

Nr

1733

1. Obiekt

KAPLICA SIÓSTR MIŁOSIERDZIA
św. KAROLA BOROMEUSZA

2. Czas powstania

1911–1912 r.

3. Miejscowość

GLIWICE

4. Adres

ul. Zygmunta Starego 19
44–100 Gliwice

nr ewidencyjny działki: 41/6

nr ks wiecz.: KW

5. Przynależność administracyjna

województwo śląskie

powiat Gliwice

gmina Gliwice

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Gleiwitz, Teuchterstraße

7. Przynależność administracyjna przed 01.01.1999

województwo katowickie

gmina Gliwice

8. Właściciel i jego adres

Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św.
Karola Boromeusza w Trzebnicy, ul.
ks. W. Bochenka 30

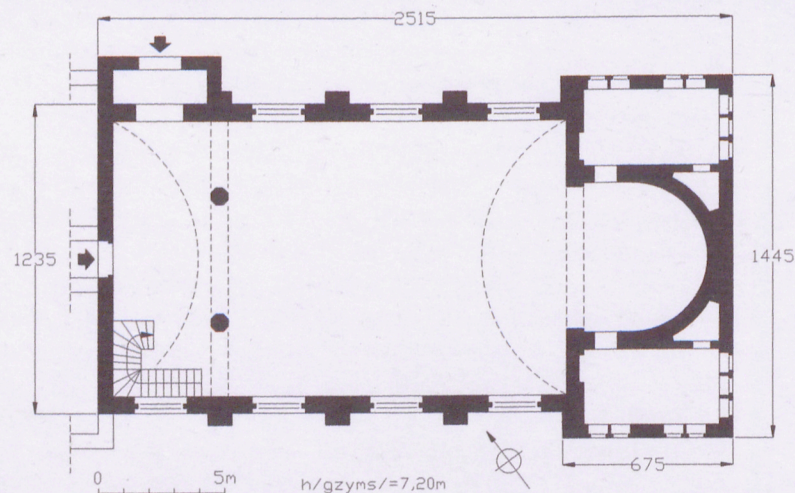
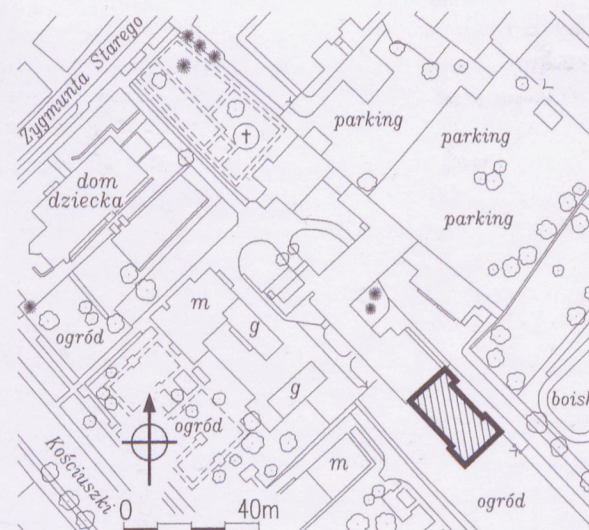
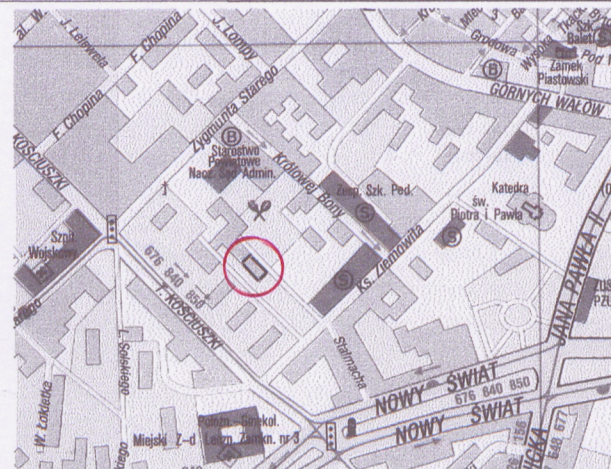
9. Użytkownik i jego adres

Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św.
Karola Boromeusza z Trzebnicy w
Gliwicach, ul. Zygmunta Starego 19,
44–100 Gliwice

10. Rejestr zabytków

nr A/368/12

20.02.2012

12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu.

Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza powstało w XVII w. w Lotaryngii. W XIX w. siostry zaczęły zakładać placówki zagraniczne. Na Śląsk dotarły z Czech w 1848 r. Początkowo siedzibą główną zgromadzenia była Nysa, ostatecznie Zarząd generalny osiadł w Trzebnicy, w nabytych na własność zabudowaniach dawnego klasztoru cysterek (1889 r). Do Gliwic trzy pierwsze siostry przybyły na zaproszenie proboszcza Jozefa Kuhna w grudniu 1857 r. Celem ich działalności miała być praca wychowawcza w sierocińcach i opieka nad chorymi. Ok. 1860 r. siostry wzniosły sierociniec przy ul. Teuchterstraße.

Budynek klasztorny siostry Boromeuszki wybudowały w 1902 r., na parceli zakupionej przez zgromadzenie. Zamieszkały tu siostry pracujące w sierocińcu, przedszkolach oraz siostry pielęgnujące chorych. W do pierwszego budynku dostawiono dom pw. NMP, mieszczący dom opieki dla kobiet.

W związku z ciągłym rozwojem ośrodka, w następnym etapie dobudowano dużą kaplicę, co nastąpiło w **latach 1911–1912**. Kaplica o tradycyjnym rzucie i bryle jednonawowego oskarpowanego kościółka z prezbiterium zamkniętym apsydą pełnołukową, prezentuje równocześnie rozwiązania zaczerpnięte z architektury nowoczesnej – przenikanie się brył przysadzistych przybudówek zakrystii z cylindryczną bryłą prezbiterium.

Fundusze na rozbudowę kompleksu klasztornego zdobywano w rozmaity sposób, m.in. organizując przedstawienia teatralne, odgrywane przez dzieci i młodzież, pozostające pod opieką sióstr. Głównym zapleczem ekonomicznym zgromadzenia było jednak gospodarstwo rolne.

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrze, wyposażenie, instalacje)

SYTUACJA. Gliwice — miasto nad Kłodnicą, w zach. części Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego, położone nad Kłodnicą.

Zespół zabudowań Zgromadzenia Sióstr Boromeuszek zlokalizowany jest w centrum miasta, na pd. od rynku, poza zarysem pd. odcinka dawnych murów miejskich (ul. Górnych Wałów). Kompleks usytuowany jest po wsch. stronie ulicy Zygmunta Starego i zajmuje mocno nieregularną w kształcie posesję w kwartale zabudowy, ograniczonej ulicami: Zygmunta Starego, T. Kościuszki i Ks. Ziemowita. Zabudowania usytuowane są w głębi parceli, prowadzą do nich dwie brukowane wąskie drogi dojazdowe: od strony ulicy Zygmunta Starego i od strony ul. Ks. Ziemowita. Kaplica stanowi wsch. Zakończenie kompleksu budynków. Budynek orientowany, od zach. połączony jest ze wsch. skrzydłem zakładu opiekuńczo-leczniczego.

MATERIAŁ. KONSTRUKCJA. TECHNIKA.

Ściany. Ściany zewnętrzne murowane z cegły pełnej, obustronnie tynkowane, od wewnątrz częściowo oblicowane boazerią drewnianą z listew; detal architektoniczny murowany z cegły otynkowany (gzymсы, przypory), częściowo wyrabiany w tynku i narzucie (ozdobna tablica nad wejściem głównym z datą budowy).

Sklepienia i stropy. Nawa nakryta pozornym sklepieniem kolebkowym, podwieszonym do więźby dachowej, od wewnątrz dekoracyjne gurty, oparte na profilowanym gzymсы nawy; w prezbiterium sklepienie sferyczne; symetryczne zakrystie nakryte stropami drewnianymi belkowymi, z tynkowanymi podsufitkami.

Więźba dachowa. Więźba dachowa drewniana; konstrukcja wieszarowa z wieszakami podwieszonymi do krokwi na trzech kondygnacjach kleszczy, całość usztywniona potężnymi zastrzałami, opartymi na ścianach magistralnych budowli i mieczowana w kierunku kalenicowym.

Pokrycie dachowe. Dachy kryte ceramicznie, dachówką karpiówka podwójnie w koronkę; sygnaturka opierzana brytami blachy.

Posadzki i podłogi. W nawie prezbiterium i przedsionku posadzki z płytek terakotowych białych i czerwonych w kształcie 6-bocznym i kwadratowym; na emporze muzycznej podłoga drewniana deskowa.

Schody. Schody wewnętrzne. Empora muzyczna dostępna przez pd.-zach. drewniane policzkowe schody wachlarzowe z drewnianą balustradą z prostych szczebli.

Otwory. Otwory okienne. Nawa przepruta dużymi prostokątnymi otworami okiennymi z pełnołukowymi zamknięciami, w których okna witrażowe; prezbiterium oświetlone szeregiem małych otworów z pełnołukowymi zamknięciami, umieszczonych w górnych partiach ściany i wypełnionych oknami witrażowymi. W górnych partiach ścian zakrystii rytmiczny układ małych prostokątnych, prosto zamkniętych okienek, zabezpieczonych od zewnątrz kratami.

Otwory drzwiowe zewnętrzne. Kaplica posiada zewnętrzny otwór drzwiowy, zlokalizowany od pn., w prześle empory muzycznej; prostokątny otwór wypełniony dwuskrzydłowymi drzwiami ramowo-płycinowymi, z przeszkleniami w górnych płycinach, dzielonych dekoracyjnym układem szprosów.

Otwory drzwiowe wewnętrzne. W elewacji zach. osiowy prostokątny otwór, zamknięty pełnołukowo, stanowiący przejście do zakładu opiekuńczego; w otworze dwuskrzydłowe drzwi ramowo-płycinowe w kształcie otworu, przeszkłone w górnych płycinach. Przejście między przedsionkiem pn. i nawą prostokątne, zamknięte prosto; drzwi dwuskrzydłowe wahadłowe ramowo-płycinowe, przeszkłone w górnych płycinach, ze szczeblinami krzyżowymi i mosiężnymi uchwyty. Przejścia między prezbiterium i obiema zakrystiami prostokątne, prosto zamknięte, z drzwiami ramowo-płycinowymi. Nawa połączona z prezbiterium pełnołukową arkadą tęczową; łuki arkad wspierających emporę muzyczną o przekroju koszowym.

14. Kubatura 3205 m ³	15. Powierzchnia użytkowa 255 m ²	16. Przeznaczenie pierwotne kaplica	17. Użytkowanie obecne kaplica
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja ➡ 2003–04 r. — remont dachu: naprawa i konserwacja więźby dachowej; wymiana pokrycia dachowego ➡ 2009 r. — trwa remont elewacji: naprawa tynków zewnętrznych, renowacja elementów detalu architektonicznego, wymalowania zewnętrzne <u>Dokumentacja techniczna:</u> * Koncepcja programowo-przestrzenna modernizacji ZOL. Ul. Zygmunta Starego 19 44–100 Gliwice., PB-C VISTA, Pyskowice 1995 * Zakład Opiekuńczo-Leczniczy dla Kobiet. Ul. Zygmunta Starego 19 44–100 Gliwice. Stan prawny i stan fizyczny terenu i obiektów.		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) Budynek zachował oryginalny rzut, bryłę i wystrój elewacji oraz wnętrza; zachowane również częściowo oryginalne wyposażenie kaplicy. Stan techniczny budynku dobry; trwa remont elewacji, połączony z wymalowaniami zewnętrznymi	
		20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie ▶ dokończenie remontu elewacji	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

- ▶ Archiwum Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza z Trzebnicy — Akta klasztoru w Gliwicach: różne dokumenty, między nimi projekt dobudówki z 1928 r. z rzutem i przekrojem, plan sytuacyjny zespołu z 1943 r., korespondencja z biskupstwem i władzami zgromadzenia, dotycząca różnych spraw administracyjnych;
- ▶ Archiwum UM w Gliwicach: kartografia — plany Gliwic z lat: 1911, 1923, 1930, 1934-40, mapa topograficzna 1:25000 z 1936 r.; na wszystkich planach widoczne granice zespołu klasztornego i zarysy jego budynków

22. Bibliografia

s. B. STELMACH, Historia domów Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza z Trzebnicy., Rocznik Muzeum w Gliwicach, T. XV, cz. 1, Gliwice 2000, str. 411-38

23. Źródła ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

- * s. B. STELMACH, op.cit. — reprodukcja fot. archiwalnej sprzed 1939, nr 11 (widok kaplicy od strony pd.-wsch., wewnątrz kaplicy, widok ku prezbiterium)

24. Uwagi różne.

25. Opracowanie karty ewidencyjnej (data podpis)

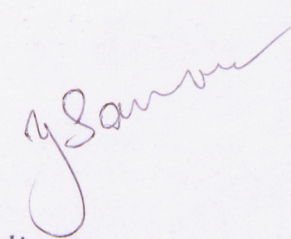
tekst ..... PDZ ALMA 20.10.2009(data i podpis)

plany i rysunki ..... PDZ ALMA 20.10.2009(data i podpis)

zdjęcia ..... PDZ ALMA 20.10.2009(data i podpis)

miejsce przechowywania negatywów: archiwum autora

Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisu prawa autorskiego

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

27. Załączniki

- * wkładka nr 1: cd. opisu; spis fotografii; zdjęcia;
- * wkładka nr 2: zdjęcia; archiwalia: plan sytuacyjny z 1943 r.

1. Miejscowość	GLIWICE	5. Obiekt (nazwa jak w karcie) oraz adres KAPLICA SIÓSTR MIŁOSIERDZIA św. KAROLA BOROMEUSZA ul. Zygmunta Starego 19	6. Zawartość wkładki cd. opisu; spis fotografii; zdjęcia
2. Gmina	GLIWICE		
3. Powiat	GLIWICE		
4. Województwo	śląskie		

RZUT. Budynek założony na regularnym symetrycznym rzucie, wydłużony w osi wsch.-zach. Prostokątny 4-przesłowy korpus, połączony od wsch. z prostokątnym, poprzecznym, jednoprześłowym prezbiterium zamkniętym półkoliście. Po obu stronach prezbiterium para symetrycznych aneksów, pełniących funkcje zakrystii, które wyładowane przed lico elewacji korpusu, tworzą skrajne ryzality. Korpus kościoła oskarpowany. Symetryczny rzut zakłócony przez prostokątną, pn.-zach. kruchtę.

BRYŁA. Budynek włączony w kompleks zabudowań zespołu klasztornego, stanowi jego wsch. zakończenie, łącząc się od zach. ze wsch. skrzydłem zakładu opiekuńczego. Bryła kaplicy regularna i symetryczna, składa się z oskarpowanego korpusu, nakrytego stromym dachem siodłowym oraz niższego, półkoliście zamkniętego prezbiterium z dachem wielopołaciowym, wbudowanego w symetryczne zakrystie, których trójpołaciowy dach odcinkowo wcięty w części środkowej, w bocznych połaciach sięga gzymsu podokiennego prezbiterium. Od pn., w osi zach. dobudowano do korpusu małą kruchtę, która nakryta daszkiem trójpołaciowym. We wsch. części kalenicy dachowej korpusu osadzona sześcioboczna sygnaturka z latarnią, nakryta wielobocznym daszkiem kopułowym, zwieńczonym opromienionym krzyżem.

ELEWACJE.

Elewacja pn. – elewacja korpusu czteroprześłowa, artykułowana przyporami z obsadzkami, wydzielającymi osie okienne; otwory okienne duże, zamknięte pełnołukowo, w uskokowych obramieniach; oś zach. dwukondygnacyjna, z małą kruchtą przyziemiu, nad którą skrócony otwór okienny; elewacja korpusu zwieńczona wyładowanym profilowanym gzymsem, poprzedzonym gładkim pasem tynku, opartym na krawędziach obdaszków przypór. Elewacja kruchty rozczłonkowana podziałami ramowymi, z osiowym wejściem, nad którym ozdobna tablica, zwieńczona uskrzydłona główką putta, upamiętniająca datę budowy kaplicy: 1911–1912; kruchta zwieńczona wydatnym gzymsem. Elewacja zakrystii czteroosiowa, z otworami okiennymi w układzie parzystym, artykułowana podziałami ramowymi, zwieńczona wyładowanym gzymsem poprzedzonym gładkim pasem tynkowym.

Elewacja pd. – w trakcie remontu; kompozycja analogiczna jak elewacji przeciwległej; różnice stanowi brak kruchty e osi zach. elewacji.

Elewacja wsch. – o symetrycznej i dośrodkowej kompozycji; na tle gładko tynkowanej, ślepej ściany korpusu, zamkniętej nie oddzielonym trójkątnym szczytem, osiowa półkolista apsyda prezbiterium; ściana prezbiterium przepruta w górnych partiach gęstym rytmem małych, zamkniętych pełnołukowo okien, rozdzielonych lizenami, na których oparty gładki pas tynku, poprzedzający wydatny gzyms wieńczący.

Przybudówka zakrystii z podziałami ramowymi, środkowe przeszła pozbawione okien, przeszła skrajne trzyosiowe.

WNĘTRZE. Kaplica jednonawowa, z niższym, węższym prezbiterium, zamkniętym półkolistą apsydą. W zach. przeszło nawy wbudowana murowana empora muzyczna, oparta na trzech przysadzistych wielobocznych filarach. Połączonych łukami koszowymi. Pod emporą, od pn. przejście do kruchty; zach. otwór drzwiowy, stanowi połączenie kaplicy ze skrzydłem zakładu opiekuńczego. Prezbiterium połączone przejściami z symetrycznymi aneksami zakrystii.

WYPOSAŻENIE. Zachowany oryginalny wystrój wnętrza o eklektycznych cechach stylowych, pochodzący z lat budowy kaplicy: ołtarz główny z rzeźbami Jezusa z sercem gorejącym, św. Jadwigi Śląskiej i św. Karola Boromeusza, prospekt organowy, płaskorzeźby Drogi Krzyżowej, rzeźby Madonny z Dzieciątkiem i św. Józefa, witraże figuralne nawy i prezbiterium, żyrandole, ławki.

INSTALACJE: elektryczna.

SPIS FOTOGRAFII

1. Widok kaplicy od pn.-wsch.
2. Elewacja wsch.
3. Widok kaplicy od pd.-wsch.
4. Elewacja pn., widok od zach.
5. Elewacja pd., widok od zach.
6. Tablica pamiątkowa nad wejściem pn.
7. Sygnaturka.
8. Wnętrze, widok ku prezbiterium.
9. Wnętrze, widok ku emporze muzycznej.
10. Schody na emporę muzyczną.
11. Wejście do kruchty.
12. Archiwalny plan sytuacyjny zespołu klasztornego z 1943 r.

2.

3.

4.

5.

6.

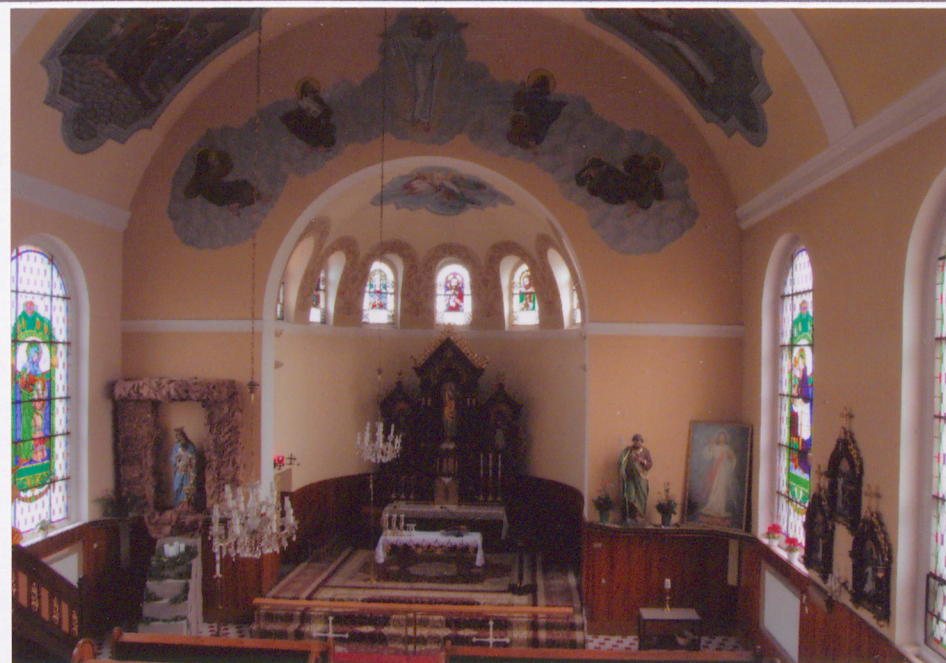
1. Miejscowość	GLIWICE
2. Gmina	GLIWICE
3. Powiat	GLIWICE
4. Województwo	śląskie
7.	

5. Obiekt (nazwa jak w karcie) oraz adres
KAPLICA SIÓSTR MIŁOSIERDZIA
św. KAROLA BOROMEUSZA
ul. Zygmunta Starego 19

6. Zawartość wkładki
zdjęcia; archiwalia: plan sytuacyjny z 1943 r.

8.

9.

A photograph of a wooden staircase with a red handrail, viewed from above, showing the wooden steps and the curved railing.

A photograph of a wooden double door with glass panes, slightly ajar, revealing a checkered floor and a metal gate in the background. The door is made of dark wood and features a grid of small glass panes. The floor is covered in a pattern of red and white hexagonal tiles. The background shows a metal gate and a glimpse of the outdoors.

Lageplan

Unget. Maßstab 1:1000

Hand-drawn map showing a street layout. The map is oriented with North at the top. A red circle highlights a building at the intersection of a street and a path. The map includes the following labels:

- Top left: **Kreuzerwand Tost - Gleiwitz**
- Top right: **Schule IV**
- Right side: **Stallgasse**, **Lohndamm**
- Center: **Congregation der barmherzigen Schwestern**, **von M. Wierichs - Bräunle**, **Mutterhaus Fräulein**
- Bottom center: **Kath. Kirchengemeinde St. Peter u. Paul**
- Bottom left: **Wasserwerkzeugfabrik**
- Streets: **Friedrichstraße** (bottom), **Schulzeiße** (right), **Teuchersstraße** (left), **Stallgasse** (top right), **St. Peter u. Paul** (bottom right)
- Addresses: **Gr. Nr. 1299 E.B.**, **Gr. Nr. 1317 E.B.**, **Gr. Nr. 214 E.B.**, **Gr. Nr. 473 E.B.**
- Other labels: **475 m.**, **346 m.**, **7705 m²**, **896**, **375**, **8449**, **8476 m²**, **1944**